

ԲԵՐՈՅԵԿԸՆ, ՌԻՍՈՒՄԵԿԸՆ, ԸՐՈՒՆԵՍԳԻՏԵԿԸՆ

Է. ՏԱՐԻ 1893

Տարեկան 20 ֆր. տարի — 4 րո.
Հնդանոցայ 6 ֆր. տարի — 3 րո. 50 ֆ.
Մէկ Երկ. հարկ 1 ֆր. — 50 ֆոս

ՔԻՆ 2 ՓԵՏՐՈՒՐ

ՌԻՍՈՒՄԵԿԸՆ

ՄԱՏԵՆԵԳՐԱԿԱՆ

ՀԵՐՈՅԵԿԸՆ ԸՐՈՒՆԵՍԳԻՏԵԿԸՆԻ
ՏՐ. Գ. ՓԵՏՐՈՒՐ ՀԵՐՈՅԵԿԸՆ

Կայազեան Տր. Գ. ՓԵՏՐՈՒՐ
(Dr. P. Vetter) մտերս
հրատարակեց Թիւրին-
կէն Մատենադարան-
կան Մատենաթիւրին
մէջ (Theolog. Quartals-
schrift in Tübingen)
չաւ հրատարական
յօդուան մը Եօրնմա-

ցույ Սիբիլեայց զորն ըրած կոչման վրայ: Այս յօդուան է զոր հոս կը ղնենք ամբողջ Թարգմանութեամբ: Ասոր կից կը ղնենք հետ զհետէ նոյն հայագիտին ուրիշ քանի մը յօդուաններն՝ որ հայկական մատենադարանին վրայ կը մտնեն եւ որոնք մեծաւ մասամբ նոյն Թերթին մէջ լոյս տեսած են քանի մը տարիներէ ի վեր:

Ո.

Սիբիլեայց իշխան Մարտիրոս Եօրնմայ րով.*

Միշտ Եօրնմայի Հայց Գաւառ Թեան մէջ (Ո. 6) թուական ընդարձակ համարսոր մի հրատարակեալ էր թիւ 3 ի հիւսանանմ Սիբիլեայց, ինչպէս իմանանմ թիւը: Այս իշխան անուան է Սիբիլեայց Եօրնմայ Գրքին, աւարտ անի՝ որ չիտ-
կան մարտին անի ըստ տարեկան իշխանայ, եւ այն՝ այն զոր 105—146 առիթուն էր համարու-
աւորանմ: Ո. Գաւառ (A. v. Gutschmid) իշխ-
անի որ Միշտ Եօրնմայ անիւն անիւն է Սիբիլեայց գիրք յաւարան ընդուն: իւր Գաւառ իշխանի (Baumgartner) Եօրնմայց այս իշխան Եօրնմայ Սիբիլեայց անուան էր համարի: Ըստ այսմ երկու ընդիմ էր էր միարեւմտ յայտմ թիւ Միշտ այս իշխան յաւարան թարգմանան է: Այս ինչպիսի իշխանայ Մար-Եօրնմայ ան-
ուանին հետ, թիւնու առանց արտ չի մը չի-
առարար թիւն մ'ընէ Սիբիլեայց այս իշխան ա-
րիւրին իշխ:

Միշտի այս անիւն է.* Եօրնմայ Եօրնմայ հա-
մարտայց հա- անիւն յաւարտայց ինչ թիւն
ի թիւնն ինչ եւ իւր զաւա յարարարան, ի
հիւսանանմ Սիբիլեայց: Եօրնմայ իւր Գրքին,
անի, եւ զաւարարարան ինչպիսի մարտի
մարտին, եւ զիւր մարտին թիւնն Եօրնմայ թիւն
ի Հայոց, Եօրնմայ եւ Եօրնմայ եւ Եօրնմայ
ինչին ինչպիսի երկին: Ար ինչ թիւնն Սիւմ, հա-
մ եւ Եօրնմայ: ի թուանիւն այս, անի, զաւարտայ

* Das Sibyllen-Citat bei Moses von Choren, von Dr. P. Vetter: Theol. Quartalschrift (Tübingen) 1899, Heft III, pp. 465—474.

* Ber. über die Verhandl. d. k. sächs. Gesellsch. d. Wissensch. XXVIII, 1874, p. 14, 38.

* ZDMG. XL 1886, p. 511, 512.

** Գաւառ, Հայոց Ո. Գ. է:

տեղերս ընդ իւրեանց իշխանութեամբ, Հարաւա-
ցեալ տրեխ ի վերայ երկրորդնցն եւս Ջրուանն :
Ջրո ստոս ուրեմն Ջրագալայ մեզ արդայ Բակտրիա-
ցայ, որ է Մեղաց, սկիզբն եւ Հայր սաստածացն
ասաց լինել. եւ բազում այլ ինչ գնմանն առա-
պելեաց, զոր տնտերդ է մեզ այժմ երկրորդն : Արդ
ի ընմանայն, տան, Ջրուանայ՝ ընդգիրացն նմա
Տիտանն եւ Յապետոսթե, ի մարտ պատերազմի ընդ
նմա գրգռեալով. վասն զի թագաւորեցողացն զոր-
դիս իւր ի վերայ ամենեկնոցն խորհէր : Եւ յայսպի-
սում խռան յափտակաց, առն, Տիտանն զմանն
ինչ ի ժառանգութեան սահմանայն Ջրուանայ :
Աստ ի մէջ անցեալ քայր նորա Աստղիկ, Համադեալ
զադարեցոյցանէ զաղմուկն, եւ յանձն առնան թա-
ղաւորել Ջրուանայ. բայց զայնն ուխտից եւ երգ-
մանց ի միջի Հաստատանն, սպաննել զամենայն
արու : որ ծանիցի Ջրուանայ, զի մի աղաւթ ի վե-
րայ նոցա թագաւորեացէ : Ուստի եւ արտ հզորն
ի Տիտանայն ի վերայ ծննդոց կանաչց նորա կորգէին :
Եւ սպաննել զերկուս ոմանա վասն երգման ուխտի
Հաստատան կալայ, խորհի այնմ հետեւ քայրն նո-
ցա Աստղիկ հանդերձ կանաճից Ջրուանայ՝ ապրե-
ցոյցանել զայլ մանկուկն, եւ յարեմուտս կոչոյ
յուզարկել ի լեւառ՝ որ տնտանեալ կորգային
Դիւցնկեց, իսկ այժմ կոչի Ուրմուղոյ :

Նախ հաս պետք է բաժնել մէկտի հանել
այն տեղերն որ Սիրիլեայի չեն, այլ Մովսէսի գրչէն
են : Մ. Խորենացոյ յաւելումն են « զինի նաւա-
րուսէն ենն Բախտիթեայ ի Հայոյ բառերը, որոնք
Եւսեբիոս Ժամանակագրութեանն հայ թարգմանու-
թենն փոխառեալ են. (Հայր. Ա. 49 = Հրո-
Schönef, I, 31.) Ընդմիջարկութիւն է նոյնպէս
« Ջրագալայ մեզ արդայ Բակտրիացայ, խաւքին մէջ
գրուած տեղեկութիւնը : Բառ առ բառ Ջրագալա-
սայ այս տառըսը կը գտնուի Բորնիկոնի մէջ՝ Ա.
91. Բ. 64 (= Schöne, I, 59. II, 1.) եւ թէ հաս
այս տիտղոսն արգեամբք կրուած է ուրիշ տեղէ մը՝
կը ցուցնէ բաց աստի նոյն ինքն Մովսէս. երբ
« Բակտրիացոյց, ազգանուոր կը մեկնէ՝ « որ է Մե-
ղաց, փոխանակ միայն վերջինս գնելու եւ առաջինը
գուրս թողլու : հոս ալ զարմանալի եղանակաւ մը
յունական « Մեղքը, տունը »* կը գործածեն, զոր
Բորնիկոնի մէջ՝ Ա. 95 (= Schöne, I, 63) կարեւոր
համարած է մեկնել : Այնէ զաս Խորենացի տեղ-
ցուցան է Սեմայ, Բամայ եւ Եաբէթի նկատմամբ
եղած ծանօթութիւնը, եւ անշուշտ նաեւ Ուրմուղոսի
վայր բրած գիտալով թիւրքի : Արդ եթէ մի այս յաւե-
լանողները մէկտի հանելէն ետքը՝ համեմատեալ
այս կոչումն Սիրիլեայց յունարեն բնագրին հետ՝,
ի հարկի տեղ մ'աւմիջնապէս մեր աչքին կը զարնե
որ կամեան յունարեն բնագիր մը ժամանաշուն կ'ընէ :
Այս բառն է πύργος (տող 105), որ Խորենացոյ
քով բռնիք բառով թարգմանուած է Այս թարգ-
մանութիւնը յատուկ բան մըն է. վասն զի Բորնի-
կոնի մէջ թարգմանելիք, ուստի անշուշտ նոյն Մով-

սէս՝ Բարեկոնի տառարակախնութեան համար
կանոնաւորապէս միշտ աշտարակ բառը կը գործածեն,
թէեւ նաեւ հոն ալ իւր լայն բնութիւն մէջ ապաւ-
նովապէս πύργος կը կարգար, ինչպէս կրնանք հե-
տեւցընել ասոր համեմատական տեղէ մը՝ « Գա-
րսաստութիւն Աւետարանի, (Praepar. evangel.)
գործքին մէջ, եւ Սինիկոսի քով գտնուած Աղե-
քանագրու Բազմավէպի կոչմանն : Աւտի այս տեղւոյ
թարգմանութիւնը ծանարալիքս վկայութիւն մըն
է յունարեն բնագիր մը : Բայց եւ այնպէս բոլորովին
անմիտելի չէ :

Երկրորդ ցուցում մ'ալ առ այն թէ յունա-
րենէ թարգմանուած է այս կողմէն, կ'երեւայ ը-
լալ Եսայիսովի անունը. վասն զի շատովի միւս
գրուած է որ սա խորքը՝ — « Ջրուանն եւ Տիտանն
եւ Եսպետոսթե ինչեին ինքեք երկրի » — շատ
բառակն թարգմանութիւն մըն է 110դ տողի,
որ է καὶ βασιλευσε Κρόνος καὶ Τίτων Ἰασπεός
ze ** — Սովսէս նախ իսկ այս առիւթը ընդգէմ
կ'ընէ այն զարգայինի՝ թէ Մովսէս բլայ բուն
թարգմանիչն այս կոչման : Խորենացի իւր 10 տարի
յունարեն լեզուի ուսմանը զբաղած էր, կ'ընթեա-
նուր յունական հետեւարներն եւ կը ծանր անոց
վրայ, ընդարձակ յունարեն գործքեր հայերեն
թարգմանած էր, եւ զարեւել Հայոց թարգմա-
նութիւնը գրած՝ ծերացեալ տիգրէ ի բրեւ լատար-
նիչ գրական երկարամայ գործածելութենէ մ'ետ-
քը : Մ. Խորենացի յունարեն լեզուի մէջ գտնէ
այնչպիսի ժործ էր որ այս տեղակ թարգմանութեան
ծինաղական սխալ մ'ընէլ չէր կրնար :

Այս առիւթ թարգմանութեան երկրորդ ա-
ռանձնադասութիւնն այն է որ Κρόνος (կրոնոս)
թարգմանուած է Ջրուան : Եղինի եւ Եղիշէ կը սոր-
վեցնեն մեզ որ Ե գարու Սասանեանք զուսնա-
կանութեան հետեւեղ էին, որ Աւետարանի երկար-
մատեան կրօնքը կը շնորհար յաղթահարել Ահուր-
մազայի եւ Անդարմայնիոնի *** հասարակաց սկզբ-
բնապատճառ մը գնելով : Միայն այս բանն կ'անդադրէ
նաեւ Մովսէս, երբ կը յաւելու թէ Ջրագալայ մեզ՝
Սկիզբն եւ Հայր Դիւց Կուսուցանեն տեղ մը զոյս
Ջրուան Սակայն Մովսէսի այս Ջրագալայութեան ***

* Հայազնայ կ'ընթերցի ինչպէս Նաեւ այլը՝
որ Խորենացի է նաեւ թարգմանիչը Եսեբիոս Ժամա-
նակագրութեան : Սակայն Հայոց Գաղտնութեան տեղի-
նախ անհար է այն ընդի մետրական լեզուաւ Ե-
ղած ընտիր թարգմանութեան թարգմանիչ համարել.
այնչպի խոր է լեզուի վրէն երկուցն մէջ : Հայերէն
լեզուի մետրական եւ յետմետրական շրջանները գա-
նաղաւորներուն համար այս խնդիրն երկապնութեան
տակ չէ :

Ժ. Թ.
* 8e Lagarde, Armenische Studien, p. 108, No9, 1549.

** Այսինքն « Եւ Թագաւորեաց Կոնոսն եւ Տի-
տանն նա Եսպետոսթս, ուստի « Եսպետոսթէ », անուն
« Թե » վերջաւորութիւնը համարելով յունարէն ze (Ἰασπεός
ze = Եւ Եսպետոս) բառակից մասնակաւ անշուշտի
ընդորոշանալովութիւն :

*** Aburamazda եւ Angramsinay, որոնց հայերէն
սովորական մեկնքն են՝ Ուրմազ Եւ Արմա (Արամազ,
Խարաման) : Ժ. Թ.

**** Zarathustra. հայերէն սովորաբար կ'անուա-
նենք առանց խտրութեան՝ Ջրագալայ : Ժ. Թ.

* Հայերէն սովորական անունը « Մաղք », ծնն
ունի : Ժ. Թ.

Al. Rzach, Graec. Sibyllina 1891, p. 54 ff.

յիշատակութիւնը պէտք չէ իրիւ բուն կոչում համարիլ, այլ անշուշտ արգիւնը է նոյն իսկ Խորենացւոյ մտայ, որ գիտեր մէկ կողմանէ թէ իւր ժամանակի Պարսիկը Զբառն կը կոչէին ամենէն բարձրագոյն դիւն, եւ միւս կողմանէ՝ որ Պարսից կրօնական գրքերը Զարթթաւորայի կ'ընծայուէին։ Արդ ենթագրեմը որ Մովսէս Խորենացի յունարէնէ թարգմանած ըլլալ Սիրիլեայց այս առից, այն ատեն պէտք էր որ նաեւ ինքն ըլլար այն անձն՝ որ Սեմայ տեղ — վասն զի զվանոս¹ Ս. Գրոց Սեմը կը համարէ, — գրած է Պարսից տղգային գիքը։ Սակայն Մովսէս պարսկական իրաց ամենէն իւր քաղ չէր, եւ աւելի ետ² սիրող չէր պարսկական գիշարանութեան։ Ուստի գոնէ շատ քիչ հաւանական է որ Խորենացի ինք իրմ պարսկական գիք մը նշոյնայրնէ Սեմայ հետ, եւ այս մեկնութիւնը հաստատել ընտայ իւր «սիրին Սիրիլեայց, քրոց Զոխուրեանի» Վեճըպպէս այս ալ կայ որ Կրծոց (կռնոս) անունը Զբառնէ թարգմանել լեզուական հասարակութեան հիմ Ժողով։ Թարգմանիչը Կրծոց (կռնոս) անունը նշոյնանշան համարած էր Խրծոցի (ժամանակ), ուստի եւ Զբառն անունը թարգմանած։ Արդեամբք ալ վերջին բառս «ժամանակ» կը նշանակէ՝ միայն թէ ոչ հայերէնի մէջ, ինչպէս կու՛ն ըստի՝ կը կարծէ, որ «զբառն» բառն կը համարէ «հայերէն թարգմանութիւն Կրծոցի կամ Խրծոցի», Յամենայն դէպս «Զբառն», Մ. Խորենացւոյ ժամանակ հայերէն բառ չէր, վասն զի Եզնիկ կը թարգմանէ զայն, եւ մտադիր կ'ընէ թէ հայերէն կը նշանակէ այն՝ «բախտ կամ փառք»³։ Եւ որովհետեւ Եզնիկ իւր ժամանակի պարսկերէնին հմտւ էր անշուշտ, կը հետեւի իւր այս իսկ մեկնութեանէն որ նաեւ այն ժամանակի պարսկերէն լեզուն այն բառին հետ այլ եւս ժամանակի գաղափար չէր կապեր, ապա թէ ոչ Եզնիկ այնպէս թարգմանած կ'ըլլայր։ Սակայն Զբառն բառն Աւետայի լեզուա «ժամանակ» կը նշանակէ։ Ուրեմն այն անձն՝ որ Սիրիլեայց այս առիցն Կրծոցն է Զբառն փոխած է, շատ լաւ գիտեր ուղղապէս Զբառն դից անունն նախնադար ժամանակի գաղափար մ'ունենալը եւ թէ ծագած է այն զանգիւրէն ՇՄՅԱՆ կամ ՇՄԾԱՆ բառնէ։ Արդ կրնանք ենթադրել թէ Մովսէս Խորենացի ունէր այս հմտութիւնը։ Դասել թէ կարելի է։ Մ. Խորենացի գիտեր է հայրէկ պարսկերէն լեզուն եւ պարսկական կիցարանութիւնը, սակայն միայն իւր ժամանակինը։ Թէ որչափ քիչ տեղեակ կը Աւետայի, կը մասնէ իւր անմիջապէս կից տեղեկութեան մէջ, զոր կու տայ Զբառնայ մոգի նկատմանը։ Մանաւանդ թէ այս կէտը մասնանշիլ կ'ընէ մեզ մասենագիր մը՝ որ յունական մասենագրութեան աւելի քիչ, բայց պարսկականին շատ աւելի տեղեակ էր քան Սիրիլեայցի։ Պարսկական տեսութիւններով տաղորւած թարգմանիչ մը կը մասնէ նաեւ այն բաղմատաւածեան նկարագիրն որ մեծուած է յունարէն զրոյցին մէջ՝ վասն զի Սիրիլեայց յունարէն բնագրին Քէշ (Հուէս) գիցուհայն տեղ գրուած են «կանայք Զբառնայ»⁴

Ծայս վայր մեկնարանած յառաջագիր նախագատութիւններէն սա եղբակցութիւնը հանել կուզեմ թէ Խորենացի Սիրիլեայց կուզեմ ուղղակի յունարէնէն թարգմանած չէ, այլ ոչ—այլն մատենագիր մը փոխ առած է։ Կ'երեւայ թէ ինքն իսկ զայս մատենագիրը կ'անարկէ նախորդ զվանոս մէջ։ Վասն զի այն տեղ Մ. Խորենացի կ'ընէ թէ Դանիաբարանութեան մէջ Թիւրաքը դրած է իբրեւ շորրորդ յետ Նշիլ եւ երրորդ յետ Երբեք յետ Երբեք յետ Նշիլ եւ երրորդ յետ Գամայ, թէ եւ այն երկու անուններն ալ գտած չէ, կ'ըսէ, Աստուածանշիկ հայերէն թարգմանութեան մէջ։ «Այլ այսպէս, կը շարունակէ, զսա կարգեալ գտաք ի յունականէն ումմեն եւ յերկեքայանի Նաղար, եւ հաւատարիմ թիւեցաւ մեզ առայեալն», եւ այս ասորի Զոխուրեանի պարզ կեզնիք մը չէ։ Վասն զի եթէ Խորենացի ինքնին յորինած ըլլար այս Դանիաբարանութիւնը, անտարակուսել է որ անունները Ս. Գրքէն քաղած հաւաքած կ'ըլլայր։ Արդ որովհետեւ այս անունները հայերէն Աստուածանշիկն մէջ չեն գտնուիր եղբ' գոնէ բոսկարծեալ Մովսէսի, — վասն զի արդեամբք կը գտնուին այն տեղը, — կը հետեւի անշուշտ որ իւր ասորական աղբիւր մ'ի վկայութիւն կուէն արժանի է հաւատարմը։

Արդ բազմակն էր ինձ այս ասորի անուններ աղբիւր ենթադրել մը միայն Դանիաբարանութեանց, այլ նաեւ Սիրիլեայց գրքէն եղած կոչման։ Վասն զի նաեւ ուրիշ հայ մատենագիր մը քով Սիրիլեայց այս կոչման հետքը կը գտնուի, այսինքն՝ Եզնիկայ քով։ Եզնիկ կ'ընէ (Գ. 3. տպ. Վենետ. 1826, էջ 121) «Զի եւ Զբառնն իսկ մորդ լեալ է, այր մի քալ առ Տիւտանդըն», Եզնիկայ այս կարծիքն այնպէս զարմանալի եղանակաւ նշոյնութիւն մ'ունի Սիրիլեայց պատգամին եւ այն ձեւին որուն մէջ Խորենացւոյ քով գտնուի, որ անհնար է չենդուռնիլ թէ Եզնիկ այս առից անկախ չէ։ Սակայն դժուարաւ կրնայ հաւատացուիլ թէ Եզնիկ այս տեղեկութեան Մ. Խորենացիէն առած ըլլալ վասն զի շատ մեծ հաւանականութիւն կայ որ Մովսէս⁵ որ իւր Պատմութեան մէջ ինք զինք ծերանցեալ մը կ'անունէ եւ իւր Պատմութիւնն յամենայն դէպս Պերոդի Բ (459) ինքնակալ իշխանութեան յառաջ հրատարակել չէր կրնար, Եզնիկն վերջ գրած է⁶։ Ուստի կը մակարեւեմ որ նաեւ Եզնիկայ դիտարկութիւնն այն ասորի մատենագիրը կ'անկարկէ։ Եւ այն՝ կ'երեւայ թէ այն մատենագիրն Սիրիլեայից իւր ասորի գիտասիրականութեան, որ կ'ընթերցայ իսորդին իրանեան զայն տուած էր։ Վասն զի նոյն այն ասորի գիտասիրական չընտնեն բոլ շատ սիրելի էր՝ քրիստոնէական վարդապետութիւնը ու հեղինակն տեսլի թէ Եզնիկ թարգման կրճական գաղափարաց հետ խառնելու փորձեր Եզնիկ Եզնիկն այն հեղինակն՝ որուն քով Մովսէս Սիրիլեայց հետ։

¹ Անդ. էջ 321.

² Եզնի լիպնոգր. Բ. 1, ալ. զվենետ. 1826, էջ 113.

³ Զբառն. A. Carrière, Moïse du Khoren et les géographies patriarcales. Paris 1891, p. 29, 30.
⁴ Եզնիկայ Սարգիս Ի հայրէկ կ'ենթադրէր որ Պատմութեան Նեղոյսէն զի Ե. Գրոցը կ'ենթադրէ մը, ինչպէս ի վերջոյ ընդունեցաւ Ս. Կոնստանտին (Encyclop. Britann. ed. IX, Tom. XVI, p. 861—863.) այլ թէ նոյն է Ե. Գրոցը պատմական Մովսէսէն հետ։

բիլիսյայ այն տեղը կարգացած է, սառերի գիտական
մշեր էր, այն աստեղի կը մեկնեին թէ՛ յուսմամբ բա-
նալու, այնպէս որ թարգմանութիւնը՝ որ յուսմանը
թերակատար գիտութիւն մը կը ջուլցնէ, եւ թէ՛
թարգմանութիւնն առած պարսկական նշարագրերը
եւ այդպէս հետազոտութիւնն ազգիւնը կեանքի
լայ այն՝ թէ Մ․ Նարեկացւոյ քով գտնուած համ-
բաւարուր «Յայտառութիւն» Նարեկի մամբող խոս-
ած մասն է «Հայոց Մեծայ Պատմութիւն» մէջ,
եւ թէ Մովսէս Սեբեակեայ իսլաւե տարբերէն Նարե-
կան է։ Չայնական գիտարար թիւն մը, այսինքն
«Յայտառութեան» մէջ խոսու ջրթնականին պատ-
ճառաւ, չէ կրնար յառնել այս կարծեաց գէմ,
փաստի կը անշուշտ հայ թարգմանիչը ասորականի
միտու ու փափակ հնչեցնելը զանազանի կրնային
նաեւ այն որ սնորհալի գիմաց վերայիշեալ՝ բարգ-
բաւն է գրեւէ, եւ, հոս փնական չէ կրնար ըլլալ,
լատին գիտէ նաեւ թարգմանացի յուսմանը բնորոշին
105 տողն առջեւը չունէր, սակայն ունէր զայն
97—104 տողերուն մէջ, այսինքն Սեբեակեայ այն
կրնանք մէջ, որ կը գտնուէ եւ սերեբոս Բարնիկիսի
մէջ (Ա, էջ 38, 39 — Schöne I, 23, 24)․ դրթեւե
Յայտեին թարգմանութիւնը կը գործածուի, բայց
նաեւ յուսմանն ալ գիտնալու էր, փաստի կը ինչն
իսկ էր անոր թարգմանիչը,* իսկ արդ այս կտորին
մէջ սնորհոց երկուս անգամ կը գործածուի․ ուստի
կրնայ ըլլալ որ այն տան յիշեալը զբնիւն յայտն
եկած ու գրած է հոս այս ցանցու գործածուող,
բայց յուսմանը բառին ազգականը հնչող («բարգն»)
առաջ թիւնը ։

Սիրիկեայց կոչումն այսպէս բնութանով՝ ըսյա
մ'ալ կը սփռուի հոգի աւելի ծանարալնել քննարկմբ,
Բար-Աբասայ Նաւախուրուրաց ծոց մասն ինչոյ: Վաս-
ղէ «Բար-Աբասայց մասնեանն Ա՛յ՛ զոր Մովսէս Թ-
զինեմ օրհակս՝ ծարարալ կ'ընէ, կրկին կը դառնայ
Զբուանն օր Թապեօսոսէն»: Եթէ Մովսէս օրհակի
յունարենէ Թարաքմանս կը Սիրիկեայց կոչումն,
շատ կապակածիւր կը Բար-Աբասայ մասնեանն եւ Սի-
րիկեայց խոսքերուն, շատ ազգակցութիւնը: Այլ-
ազգ կ'ըլլայ խոսքին, եթէ Մովսէս իւր Զբուանն օր
Թապեօսոսէն «յուսմանէ . . . Ասորայց դասն
առած ըլլայ: Այս գոյքի պէրն մէջ կըրտար ի հարկէ
նսեւ Բար-Աբաս նշոյն ազգեանն առնոյ:

Այս կարծեաց ի կողմն, — այսինքն՝ անոր թէ Մ. խորհրդայն Մար- Աբասյան մասեանուն գործածած էր՝ նոյն այս աղբեր-մասեանին մէկ շրտաւորը գործածած է, զորարդէն գործածած էր իրեն Նընըն-գարասնութեանց մէջ, — կ'երեւայ ինն թէ կ'ըլլէ նաեւ այն գիտարութիւնը՝ որ Ժաղեան մասեց մէջ Գարիբէրի “Մ. խորհրդայն եւ Նահապետաց Ազգա-բանութիւնը” անուն հետաքրքրական գիրքն ըն-թէ՛նէնըլլէ։ Գարիբէրի իր ցոյցերն որ Մովսէսի խորհ-րդացւոյ Ազգաբանութիւնը՝ մանաւանդ յաթիւթա-կան գծին՝ բոլորեալ կամուրջան բաղադրութիւն մը են, եւ թէ այս կամուրջան բաղադրութիւնը իրկին կը գտնուի Մար- Աբասյան մասեանին մէջ, մի-այն թէ՛ն անուանը գիտամբը փոխած են՝ գրեթէ անգլափոխելով։ Գարիբէրի ասիւ էր հետեւեղրն թէ

Մոգվես խորհնացի եւ Մար-Աբաս կառնես միեւ-
նոյն անձն էն, այսինքն Մ. խորհնացի ստեղծած է
զՄար-Աբաս: Իմ ցայտ վարդ բառննիբուս վրայ յեն
լով՝ եւ աւելի յօժարութեանս ուրիշ Հետեւեալ
թիւն մը կը հանեի, այսինքն՝ թէ Մոգվես եւ
Մար-Աբաս երկուքն ալ ականջի միեւնոյն ապրիկը
գործածած են, այսինքն այն՝ «Աւսլաքն եւ ըն-
թերցատէր Ասորին», ղ Անէն առած է Մ. խորհնացի
իւր Ազգաբարձութիւնը. նոյն ապրիկէն յառած էր
այս Ազգազորութիւնը Մ. խորհնացիէն ստա-
նալէն Մար-Աբաս կառնես կամ շիրջ եւս՝ այն
ասորի մասեհնադիրը, որ թիւ մասեհնի Մար-Ա-
բասի անունը առաւ, միայն թէ քանի մ'անուանը
սփոխխառն՝ կամած է թէ անամայ:

Բնականապես կարելի է նաև, որ Մար-Արա-
նե այն տարի անտառներ միջնայն անձն բլլան, եւ
թէ Մ. խորեհայիկիւր Մար-Արան աղէն դարձա-
ն ծած էր, երբ դեռ չէր յիշած տնոր անտառը: Սա-
նայն այդ կարեւանց զԺԷ Է Գարեթիկ Նահանգ եղաւ-
կայոց թիւինը թէ անտառնց փոփոխութիւն մէկ հաշ-
մանէ Մ. խորեհայիկ Սզգարանութեանց եւ միւս
կողմանէ Մար-Արասոյ ժողով: Տեղեկանակի միջնայն
անձն բլլան տնայաւ կր ծնուի:

9 4 3 17 15 4 16

ՄԵՐԻՆԵՐ ԹԵՐԵԶԻՆԵՐԻ ԳՐԱՆՍԻՂՈՒՄՆԻՐՑ
ԵՂԻՄԵԱՅԹԱԴԱՅԻՍ ԶԱՂԶԻՆ ՀՆՑ
ՀԱՅԵՐԵՎԱԹԵՆԸ ՑԱՐԸ ԸՈՇԱԶՆԱՆՈՐՀԱԹԵՆՆԵՐ
ԿԱՆԳԿԸ

ԴՐՐԻ խնդիրներ եւան Հայոց հակառակորդ-
ներուն կողմանէ կարողաւ Զ.ին արտածութեանց
հրովաւորել Նկամամամ,՝ եղիտակելովուրայց
հասարակութիւնն — ինչպէս գիտեմք — պատ-
գամաւորութիւն մը խրկեց ի Վիննա՝ առ Մա-
րիամ Թերեզիա, որպէս զի նախ վերանորոգե-
ւաւ աշխատի կայսրոցհայն Տօրը Հայոց տուած
առանձնաշարժութիւններուն աւ մօրիտի զոներն
այն տասուներեք կէտերուն մէջ, զորս Հայք այն
ժամանակին համեմատ օգտակարագոյն կը հա-
մարէին. եւ երկրորդ, որպէս զի գնուելի երկր-
ներուն ինչորկը լնջընէ ըստ փափաքանոց ար-
շուռնաց։

Ընթերցողաց արդէն յայտնի է, թէ պատգամաւորները խելիյններուն դիմքը փոխեցին: Երկիրներուն գնուած կարծւորագոյն համարելով՝ քան առանձնանշորհուծեանց հրուստաակնի վերանորոգութիւնը, նախ անոնց տապաման ետեւէն ինկան՝ զոր, ինչպէս գիտնէք, մեծ ճարտարութեամբ ու զոգործութեամբ լա-

* Տես մեր վերին ռսաձն այս նկատմամբ: Ժ. Թ.